

YHTEISKUNTAFILOSOFIAN LUONNE

Yhteiskuntafilosofian kysymyksiä

Useimmat yhteiskuntafilosofian peruskysymyksistä on muotoiltu jo **Platonin** (427–347 eaa.) ja Aristoteleen kirjoituksissa. Molemmat pohtivat esimerkiksi sitä, miksi yhteiskuntia ylipäätään on olemassa. Mikä on yhteiskunnan tarkoitus, sen mielekkyysperusta? Yhteiskunnan tarkoituksen pohtiminen johtaa vääjäämättä kysymykseen siitä, millainen yhteiskunnan pitäisi olla. Filosofit ovat yrittäneet määritellä parhaan mahdollisen yhteiskunnan periaatteita ja erilaisten yhteiskuntamuotojen hyviä ja huonoja puolia.

Yhteiskunnallisen vallan luonne on askarruttanut filosofeja kenties enemmän kuin mikään toinen yhteiskuntafilosofian kysymys. Millaisia vallankäytön muotoja ja keinoja yhteiskunnassa esiintyy ja miten poliittinen valta pitäisi jakaa kansalaisten kesken? Valta ja vallan käyttö synnyttävät myös kysymyksiä oikeudenmukaisuudesta ja tasa-arvosta. Miten yhteiskunnassa pitäisi jakaa edut ja rasitteet sekä oikeudet ja velvollisuudet? Ovatko jotkut yhteiskunnalliset järjestelyt ja käytännöt epäoikeudenmukaisia? Millaisia tuomioita ja rangaistuksia pitäisi antaa väärinkäytöksistä?

Karl Marxin mielestä poliittisen vallan ja oikeudenmukaisuuden periaatteet ovat yhteiskunnan talousjärjestelmän seurauksia. Näkemys voidaan kyseenalaistaa, mutta yhteiskunnan talouteen liittyy joka tapauksessa kiinnostavia filosofisia kysymyksiä. Miten erilaiset talousjärjestelmät toimivat ja vaikuttavat kansalaisten elämään? Mikä kenties olisi oikeudenmukaisin tai tehokkain tapa järjestää yhteiskunnan talous?

Yhdysvaltain presidentti J. F. Kennedy totesi aikoinaan puheessaan: ”Älkää kysykö, mitä maanne voi tehdä teidän hyväksenne – kysykää, mitä te voitte tehdä maanne hyväksi.” Yksilön ja yhteiskunnan suhde on perinteinen yhteiskuntafilosofinen teema, joka tavalla tai toisella nousee esiin melkeinpä kaikkien yhteiskuntaan liittyvien kysymysten yhteydessä. Millaisia oikeuksia ja velvollisuuksia yksilöllä on yhteiskunnassa? Onko yksilöllä esimerkiksi oikeus kieltäytyä asepalvelusta vai onko jokaisen kansalaisen velvollisuus puolustaa maataan? Miten pitkälle yhteiskunta voi rajoittaa kansalaistensa yksilönvapautta? Millaisissa tilanteissa se voi puuttua heidän elämäntapaansa ja eettisiin valintoihinsa?

Miksi yhteiskuntia on?

Valta, oikeudenmukaisuus ja tasa-arvo

Talous

Yksilön ja yhteiskunnan suhde

Yhteiskuntien suhteet

Yhteiskuntafilosofia tutkii myös yhteiskuntien suhteita toisiin yhteiskuntiin. Millaisten periaatteiden varaan kansainvälinen oikeus tulisi rakentaa? Ulottuuko velvollisuus huolehtia kansalaisten turvallisuudesta ja hyvinvoinnista myös toisten yhteiskuntien kansalaisiin? Onko valtiolla oikeus tai jopa velvollisuus puuttua aseellisesti toisessa valtiossa tapahtuviin vainoihin ja ihmisoikeusloukkauksiin? Onko sota joissakin tilanteissa oikeutettu ja jos on, millaisissa? Kysymykset ovat 2000-luvulla ajankohtaisempia kuin koskaan, mutta niitä pohdittiin jo antiikin Kreikassa.

Yhteiskunnallinen aikalaiskeskustelu

Yhteiskuntafilosofisten näkemysten virikkeenä ovat usein kehittäjänsä oman yhteiskunnan ongelmat ja epäkohdat. Yhteiskuntafilosofian tehtäviin onkin **Sokrateesta** (470–399 eaa.) lähtien mielletty kriittisen keskustelun ylläpitäminen. Filosofit ovat paljastaneet epäoikeudenmukaisia yhteiskuntarakenteita ja nostaneet esiin poliittisen vallan ja taloudellisten järjestelmien vääristymiä ja puutteita. Nykyfilosoifeilla ei ole pulaa yhteiskuntia ja ihmiskuntaa koskevista huolenaiheista. Näihin yhteiskuntafilosofian ajankohtaisimpiin teemoihin syvennyttään oppikirjan viimeisessä luvussa.

FILOSOFITAVAKSI

Sokrates tuomittiin antiikin Kreikassa Ateenan lakien mukaan kuolemaan jumalanpilkasta ja nuorison turmelemisesta. Sokrates ei ollut mielestään syyllistynyt kumpaankaan. Silti Sokrates alistui tuomioon eikä paennut vankityrmästään, vaikka se olisi ollut mahdollista. Yksilön velvollisuus on Sokrateen mielestä tällaisessakin tilanteessa noudattaa lakia. Mitä mieltä sinä olet: Onko olemassa tilanteita, joissa yksilön moraalinen velvollisuus on rikkoa lakia tai olla noudattamatta sitä? Mikä voisi olla tällainen tilanne?

Yhteiskuntafilosofian suhde filosofian osa-alueisiin ja yhteiskuntatieteisiin

Yhteiskuntafilosofialla on ilmeisiä yhteyksiä etiikkaan eli moraali-filosofiaan. Kysymykset oikeasta ja väärästä sekä hyvästä ja pahasta ovat keskeisiä molemmassa. Aristoteleen mielestä etiikka ja yhteiskuntafilosofia yhdessä muodostavat ”käytännöllisen filosofian”. Toinen luo suuntaviivoja yksilön hyvälle elämälle, toinen tarkastelee sellaisen yhteiskunnan ehtoja, jossa hyvä elämä voi toteutua.

Yhteiskuntafilosofia ja etiikka

Yhteiskuntafilosofialla on kytköksiä myös metafysiikkaan, sillä yhteiskuntaa ja yhteiskunnallisia ilmiöitä voidaan tarkastella olemisen ja olemassaolon näkökulmasta. Britannian entisen pääministerin Margaret Thatcherin mielestä sellaista asiaa kuin yhteiskunta ei ole olemassa. Väite on hätkähdyttävä, sillä useimmat pitävät yhteiskunnan olemassaoloa itsestään selvänä. Thatcher todennäköisesti tarkoitti, että kaikki yhteiskunnalliseksi kutsuttu voidaan selittää yksilöiden käyttäytymiseksi. Itävaltalainen filosofi **Karl Popper** (1902–1994) oli toista mieltä. Yhteiskunta ja sen ilmiöt syntyvät yksilöiden toiminnasta, mutta ovat tämän jälkeen olemassa myös yksilöistä riippumatta ja heihin vaikuttaen.

Yhteiskuntafilosofia ja metafysiikka

Tietoteoreettisilla perusnäkemyksillä voi olla merkittävä vaikutus yhteiskuntafilosofiseen ajatteluun. Empiristinen näkemys tiedon rajoista voi johtaa pessimistisiin näkemuksiin ihmisen mahdollisuudesta tuntea yhteiskunnan lainalaisuuksia. Tämä puolestaan voi johtaa yhteiskuntaihanteeseen, jossa yhteiskuntaelämän suunnittelua ja ohjailua on mahdollisimman vähän. Rationalistien mielestä ihmisellä voi olla hyvää yhteiskuntaa koskevaa järkitietoa. Platonia tämä kannusti varsinkin rohkeisiin visioihin siitä, mihin suuntaan yhteiskuntaa ja kansalaisten elämää tulisi ohjata.

Yhteiskuntafilosofia ja tietoteoria

Yhteiskuntafilosofia ja yhteiskuntatiede

Usein yhteiskuntafilosofisten tarkastelujen lähtökohtana on oletettuja tosiasioita. Voidaan esimerkiksi väittää, että vapaa markkinatalous takaa mahdollisimman monen kansalaisen taloudellisen vaurastumisen. Se, onko asia todella näin, on empiirinen kysymys. Kysymys siitä, pitäisikö meidän tavoitella vaurastumista, ei ole enää empiirinen, vaan eettinen ja katsomuksellinen. Tutkimusta, joka pyrkii muodostamaan yhteiskunnasta pelkästään empiiristä tietoa, kutsutaan yhteiskuntatieteeksi. Yhteiskuntatieteitä ovat esimerkiksi valtio-oppi eli politiikan tutkimus, taloustiede, sosiologia ja oikeustiede.

Yhteiskunta- filosofian tavoite

Yhteiskuntafilosofian tavoitteena on yhteiskuntatieteitä kokonaisvaltaisempi näkemys yhteiskunnasta ja yhteiskuntaelämästä. Yhteiskuntafilosofi huomioi yhteiskuntatieteiden empiiriset tutkimustulokset, mutta voi esittää yhteiskunnasta myös filosofisesti perusteltuja katsomuksellisia näkemyksiä. Yhteiskuntatieteidenkin ”objektiivisiin” tutkimuksiin voi kätkeytyä katsomuksellisia tai ideologis-poliittisia taustaoletuksia. Eräs yhteiskuntafilosofian tehtävistä on näiden paljastaminen ja kriittinen arviointi. Yhteiskuntafilosofian menetelmiä ovat järkipäiväinen argumentointi, päättely, analyysi ja keskustelu.

FILOSOFOITAVAKSI

Millaisia seurauksia voisi yhteiskuntafilosofian kannalta olla seuraavilla filosofisilla näkemyksillä: a) Hyvä elämä on aistimielihyvän täyteistä elämää (etiikka), b) Kaikki on epäiltävissä (tietoteoria), c) Olemassa on vain se, mikä voidaan havaita (ontologia)?

Yhteiskuntafilosofia ja politiikka

Termi politiikka juontuu kreikan kielen sanasta *polis*, jolla antiikin Kreikassa tarkoitettiin muurien ympäröimää kaupunkivaltiota. Nykyisin politiikka ymmärretään pyrkimykseksi ja keinoiksi vaikuttaa yhteiskunnan asioihin. Poliittinen kysymys on esimerkiksi se, miten pitäisi verottaa suuria tai pieniä tuloja. Poliittinen kanta on kokonaisnäkemys yhteiskunnan kehittämisestä. Sen perusteella yksilö vastaa verotuskysymyksen kaltaisiin poliittisiin kysymyksiin.

Mitä politiikka on?

Politiikan ja yhteiskuntafilosofian yhteys on kiinteä. Poliittisesti aktiivisetkaan yksilöt eivät silti välttämättä pohdi yhteiskuntafilosofisia kysymyksiä – puhumatta niistä, joita politiikka ei kiinnosta. Poliittisten näkemysten taustalla on usein vain omaan yhteiskunnalliseen asemaan liittyvät edut. Monet omaksuvat puoluekantansa sosialisatiossa ilman kriittistä pohdintaa. Haluttomuus ajatella itse altistaa myös poliittiselle populismille. Populisti kalastelee poliittista suosiota yksinkertaistavilla argumenteilla ja tunteisiin vetoavalla retoriikalla. Tämä nykyydemokratioissa tavallinen ilmiö tunnettiin jo antiikin Kreikan suorissa demokratioissa.

Poliittinen populismi

Eräs yhteiskuntafilosofian tehtävistä onkin helppohintaisen poliittisen populismin paljastaminen ja kyseenalaistaminen. Filosofiasa poliittisia kysymyksiä tarkastellaan päivänpoliittisia kiistoja, suhdanteita ja muotivirtauksia syvällisemmin. Klassisiin teorioihin tutustuminen valaisee poliittisten näkemysten ja arvopohjien historiallisia taustoja ja juuria. Samalla yhteiskuntafilosofinen pohdinta kehittää argumentaatiotaitoja ja parantaa siten valmiuksia osallistua päivänpoliittiseen keskusteluun.

**Yhteiskunta-
filosofian merkitys**

FILOSOFOITAVAKSI

1. Mistä tunnistaa poliittisen populismin? Millaista on populistinen retoriikka ja argumentointi? Keksi esimerkkejä.
2. Onko populismi pelkästään huono asia? Voisiko populismi olla politiikassa joskus perusteltua?

MIKSI YHTEISKUNTIA ON?

Yhteiskunta mahdollistaa hyvän elämän

Yhteiskunta on välttämätön

Miksi ihmiset eivät elä villeinä ja vapaina yksinäisinä susina, vaan yhteisöissä ja yhteiskunnissa? Tälle voi löytää biologisia ja historiallisia syitä. Useimpien filosofien mielestä yhteiskunnassa eläminen on ihmisyyksilöille välttämätöntä. Käsitukset siitä, miksi se on välttämätöntä, kuitenkin eroavat. Erot johtuvat erilaisista ihmislunontoa ja ihmisen tarpeita koskevista alkuoletuksista.

Ihminen on zoon politikon

Aristoteles esittää oman näkemyksensä teoksessaan *Politiikka*, joka on yksi länsimaisen yhteiskuntafilosofian klassikoista. Muodostaessaan yhteisöjä ja yhteiskuntia ihminen toteuttaa olemustaan: ihminen on

zoon politikon, yhteisöllinen eläin. Yhteisöllisyyden tuntomerkinä Aristoteles pitää puhekykyä. Eläimilläkin on ääni, jolla ne lähettävät yksinkertaisia signaaleja lajitovereilleen. Kyky viestiä symbolein ja käsittein on kuitenkin vain ihmislajilla. Aristoteles toteaa, että puhekyky on olemassa ”edullisen ja haitallisen sekä oikean ja väärän ilmoittamista varten”, siis politiikkaa ja etiikkaa varten. Näitä tarvitaan vain yhteisöissä.

Keräilyä ja metsästystä harrastaneista pienyhteisöistä on aikojen saatossa kehittynyt taloudellisesti, poliittisesti ja kulttuurisesti monimuotoisia kaupunkivaltioita. Aristoteles selittää tämänkin ihmisen olemuksella. Ihminen on myös *zoon logon ekhon*, järjellinen eläin. Pienet yhteisöt riittäisivät kenties tyydyttämään ihmisten aineelliset tarpeet, mutta ihmisillä on myös tiedollisia, eettisiä ja esteettisiä kasvutarpeita. Näiden täysimittainen tyydyttäminen on mahdollista vain järjestyneissä yhteiskunnissa, kreikkalaisissa kaupunkivaltioissa.

Aristoteles päätyy siis näkemykseen, että yhteiskunta on olemassa ihmisen hyvää elämää varten. Yhteiskunnan tehtävä on luoda puitteet ihmisen lajityypillisten kykyjen ja tarpeiden monipuoliselle toteutumiseksi. Yhteiskuntien ulkopuolella eläviä Aristoteles piti raakoina villeinä, jotka eivät elä ihmisen olemuksen mukaista elämää. Ihmisuus voi kukoistaa täysimittaisesti vain järjestyneissä yhteiskunnissa.

Kaupunkivaltion perusta

Yhteiskunta on hyvää elämää varten

FILOSOFOITAVAKSI

1. Miten sinä perustelisit yhteiskunnassa elämisen mielekkyyden? Miksi yksilön on järkevää elää yhteiskunnassa?
 2. Kuuluvatko sivistykselliset, eettiset ja esteettiset tarpeet ihmisluontoon tai ihmisen olemukseen – vai onko kenties niin, että yhteiskunta synnyttää nämä tarpeet? Mitä tästä sanoisivat empiristifilosofit, joiden mielestä ihminen on syntyessään ”tyhjä taulu”?
-

Ihminen on Aristoteleen mukaan *zoon politikon*. Ihmisellä on puhekyky, eläimillä pelkkä ääni.

Tämä Aristoteles ei selvästikään ole vierailut suomalaisissa ravintoloissa valomerkin aikoihin...

